

ابن عربی

کلیدواژه: ابن عربی، شیعه، سنی.
پرسش: ابن عربی شیعه بود یا سنی؟
پاسخ: پیچیدگی **شخصیت** ابن عربی و روش او در برخورد با مذاهب اسلامی و شخصیت‌های مورد علاقه هر یک از این مذاهب موجب اختلاف آرا در مذهب او گشته است؛ به‌گونه‌ای که بعضی او را از اهل سنت و بعضی از شیعه اثنی عشری، بعضی اسماعیلی، بعضی مالکی، بعضی برتر از مذهب و بعضی خارج از مذهبش دانسته‌اند؛ اما آثار و تألیفاتش دلالت دارد که او از **اهل سنت** بوده و در فقه تابع مسلک حنبلی است؛ البته در مواردی به عقاید شیعه هم **علاقه** نشان داده است. لازم است گفته شود که عده‌ای همانند شیخ بهایی او را شیعه دانسته‌اند. بنابراین اگر او را **شیعه** دانستیم، مطالب معارض با عقیده شیعه در کتبش را باید حمل بر **تحریف** دیگران یا **تقیه** او نماییم.

فهرست مندرجات

- ۱ - نام، کنیه و لقب
- ۲ - انساب
- ۳ - والدین
- ۴ - ولادت و وفات
- ۵ - مذهب
- ۶ - شناخت شخصیت ابن عربی
- ۷ - ابن عربی، شیعه یا سنی؟
  - ۷.۱ - سخن ابن عربی در کتاب فتوحات مکیه
  - ۷.۲ - اعتقاد به امام زمان
    - ۷.۲.۱ - شبهه اول
    - ۷.۲.۲ - شبهه دوم
    - ۷.۲.۳ - اعتراف به خلافت ابوبکر
    - ۷.۲.۴ - اعتراف به امامت ابوبکر
    - ۷.۲.۵ - اعتراف به برتری ابوبکر
    - ۷.۲.۶ - دیدگاه ابن عربی درباره متوکل و معاویه
- ۸ - طرح چند پرسش
  - ۸.۱ - دیدگاه حاج میرزا حسین نوری
  - ۸.۲ - دیدگاه علامه طباطبایی
  - ۸.۳ - دیدگاه استاد آشتیانی
- ۹ - نتیجه بحث
  - ۹.۱ - دیدگاه شعرانی
- ۱۰ - منابعی برای مطالعه بیشتر
- ۱۱ - پانویس
- ۱۲ - منبع

نام، کنیه و لقب

مجد بن علی بن محمد بن احمد بن عبدالله بن حاتم طایی مکنی به **ابوبکر** و ابوعبدالله و ابن افلاطون و ابن سراقه و **ابن عربی** و ملقب به شیخ اکبر و محیی‌الدین است.

انساب

او از نوادگان عبدالله بن حاتم برادر صحابی معروف عدی بن حاتم است و جد اعلای او حاتم طایی است.

والدین

پدرش، علی بن محمد، از **ائمه** فقه و **حدیث** و از زهاد و متصوفه به شمار می‌رفته است و مادرش از قبیله خولان و به **انصار** منسوب است.

ولادت و وفات

او در سال ۵۶۰ ه. ق در هفتم ماه رمضان در مرسیه از بلاد اندلس متولد شد و در هشتم ربیع الآخر سال ۶۲۸ ه. ق در دمشق وفات یافت و در شمال این شهر، در قریه صالحیه و در دامنه کوه قاسیون، دفن شد.

مذهب

وی حنبلی مذهب و از برجسته‌ترین شخصیت‌های عرفان اسلامی است. عارفی که امواج عظیمی از مخالفان و موافقان پیرامون شخصیتش نظر داده‌اند و بسیاری از عارفان و حکیمان و فقیهان و دانشوران را یا مرید خود ساخته و یا به مخالفت با خود برانگیخته است.^[۱]

با اینکه منابع بسیاری پیرامون زندگانی و شخصیت ابن عربی وجود دارد، اما به دلیل افراط و تفریط جانب‌داران و مخالفتش، شناخت شخصیت واقعی او آسان نیست. افراط و تفریطی که گاه او را در عالی‌ترین مراحل سیر و سلوک و در ردیف اولیا قرار داده و گاه او را از دین خارج دانسته و بدعت‌گذاری گمراه و گمراه‌کننده معرفی نموده است.

مطمئن‌ترین راه برای پی‌بردن به شخصیت واقعی او، چه در شکل ظاهری که بیانگر زندگی روزمره اوست و چه در بعد عرفانی که شکل‌گیری شخصیت او را در مسیر سیر و سلوک و گذر از مراحل و مقامات عرفانی بیان می‌کند، مراجعه به آثار و تألیفاتش است.

با در نظر گرفتن این مقدمه به بیان موضوع می‌پردازیم.

ابن عربی، شیعه یا سنی؟

← سخن ابن عربی در کتاب فتوحات مکیه

در کتاب‌های وی مواردی به چشم می‌خورد که گمان می‌رود او طبق عقیده شیعه سخن گفته است و برخی افراد نیز از این شواهد این استفاده را کرده‌اند که وی از شیعیان است؛ مانند سخنی که در کتاب فتوحات مکیه که از مهم‌ترین آثارش است، درباره حضرت علی - علیه‌السلام - بیان کرده و می‌گوید: علی ابن ابی‌طالب نزدیک‌ترین افراد به رسول خدا و سرّ همه انبیا و اولیاست. [۲]

← اعتقاد به امام زمان

و یا عقیده‌ای را که در مورد امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف بیان می‌کند و او را خلیفه خدا در زمین معرفی می‌کند و می‌گوید از نسل فاطمه زهرا سلام‌الله‌علیها می‌باشد و هم اسم رسول خدا می‌باشد. افرادی مانند شیخ بهایی از این سخن وی اظهار تعجب کرده و این را شاهی بر شیعه بودن ابن عربی گرفته‌اند. به همین خاطر بزرگانی از شیعه نیز قائل به شیعه بودن ابن عربی شده‌اند؛ از جمله: شیخ بهایی و ابن فهد حلی و محدث سید جزایری و قاضی نورالله تستری و... [۳]

ولی باید توجه داشت که:

← شبهه اول

اولاً: این عبارت که "علی ابن ابی‌طالب نزدیک‌ترین افراد به رسول خدا و سرّ همه انبیا و اولیا می‌باشد"، تنها دلالت دارد که از دیدگاه ایشان در ولایت تکوینی کسی به پای حضرت علی علیه‌السلام نمی‌رسد نه اینکه علی علیه‌السلام جانشین و خلیفه بلا فصل پیامبر باشد. بسیاری از اهل سنت به ویژه معتزلی‌ها و عرفا قائل به افضلیت علی - علیه‌السلام - هستند تا جایی که ابن ابی‌الحدید معتزلی شارح نهج‌البلاغه در حمد خدا می‌گوید: "والحمد لله الذی قدم المفصول علی الافضل لمصلحة" [۴] حمد خدای را که مفصول را بر افضل برای مصلحت مقدم داشته است.

← شبهه دوم

ثانیاً: اهل سنت نیز به خلافت حضرت علی - علیه‌السلام - بعد از سه خلیفه قائل هستند؛ از این رو نمی‌توان به شیعه بودن کسی حکم کرد که صرفاً در کلام یا نوشته‌اش به برتری حضرت علی - علیه‌السلام - سخن رانده است.

← اعتراف به خلافت ابوبکر

او اگر چنین حرفی را درباره حضرت علی - علیه‌السلام - زده است، در کتاب فتوحات مکیه به صحت خلافت ابوبکر اشاره می‌کند. [۵]

← اعتراف به امامت ابوبکر

و نیز در جای دیگر از همان کتاب بر امامت و برتری ابوبکر تأکید کرده و گفته است: مردم فضیلت و برتری ابوبکر را بر دیگران می‌شناسند و او را شایسته خلافت و مقدم بر دیگران می‌دانند. [۶]

← اعتراف به برتری ابوبکر

و نیز در همان کتاب [۷] روایت ترمذی را بیان می‌کند و می‌پذیرد که بعد از پیامبر، افضل مردمان در میان مسلمانان ابوبکر بوده است. و در همان کتابش اشعاری را نقل می‌کند که مضمونش این است: بین ابوبکر و یار او یعنی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله کسی فاصله نمی‌شود. [۸]

← دیدگاه ابن عربی درباره متوکل و معاویه

همچنین مواردی در آثارش وجود دارد که با مطالعه آن کسی در شیعه نبودنش تردید نمی‌کند، او از افرادی مثل متوکل و معاویه نام می‌برد و آنها را قطب می‌داند. او در این باره می‌گوید: [۹] "قطب که او را غوث گویند، محل نظر حق تعالی است و آن در هر زمان یک شخص است که از مقربین است و سرور جماعت زمان خود می‌باشد از آنها کسی است که هم خلافت ظاهری را دارد و هم خلافت باطنی مانند: ابوبکر، عمر، عثمان، علی، حسن، معاویه بن یزید و عمر بن عبدالعزیز و متوکل عباسی و بعضی تنها حائز مقام خلافت باطنی هستند مانند: احمد بن هارون رشید سبیتی و ابو یزید بسطامی اکثر قطب‌ها این چنین هستند."

طرح چند پرسش

با توجه به این عبارت پرسش‌هایی مطرح می‌شود:

کدام‌یک از شیعیان اثنی عشری قائل به ترتیب خلفایی است (خلافت ظاهری یا باطنی) که ایشان مطرح کرده است؟

- آیا سخن ایشان مصداق سخن علی - علیه‌السلام - نیست که فرمود: این دنیا آن‌چنان سست‌رفتار است که کار را به جایی رسانده که حالا باید بگویند علی و معاویه علی را با معاویه کنار هم قرار دهند [۱۰].

- آیا شیعه قائل به خلافت ظاهری و باطنی عمر بن عبدالعزیز است؟

- آیا کسی که متوکل ناصبی و دشمن اهل بیت را خلیفه باطنی معرفی می‌کند می‌تواند در ردیف دوستان اهل بیت و شیعه باشد؟

← دیدگاه حاج میرزا حسین نوری

مرحوم حاج میرزا حسین نوری محدث و فقیه متبحر (استاد شیخ عباس قمی "ره") می‌فرماید: ابن عربی در میان علما و نواصب اهل سنت بیشتر از همه با شیعه خصومت ورزیده است؛ چراکه در فتوحاتش در جایی که از احوال اقطاب سخن گفته، ابوبکر، عمر، عثمان، علی و امام حسن علیه‌السلام، عمر بن عبدالعزیز و حتی متوکل را در یک ردیف قرار داده و آنان را از اقطابی شمرده است که هم صاحب خلافت ظاهری بودند و هم حائز خلافت باطنی، در صورتی‌که متوکل همان کسی است که دستور داد تا قبر امام حسین علیه‌السلام را ویران سازند و مردم را از زیارت آن قبر شریف باز دارند. [۱۱]

← دیدگاه علامه طباطبایی

علامه طباطبایی (ره) صاحب تفسیر المیزان می‌فرماید: چطور می‌شود ابن عربی را از اهل طریق دانست با وجودی که متوکل را از اولیای خدا می‌داند. [۱۲]

← دیدگاه استاد آشتیانی

استاد آشتیانی می‌گوید: ابن عربی به‌طور کلی با شیعه، سر سازش ندارد. او گویا مطلقاً آثار **انمه** شیعه را ندیده است؛ البته در موارد معدود که حدیثی از ائمه شیعه علیه‌السلام، آن هم از طریق عامه نقل می‌کند، آن‌چنان تجلیل و تکریم می‌کند که آدمی گمان می‌برد او شیعه‌ای عالی مقام بلکه متوغل در **تشیع** است. [۱۳]

نتیجه بحث

بنابراین اگر ما قائل به شیعه بودن او شویم، باید یا احتمال **تقیه** کردن او را بدهیم؛ چنان‌که امثال شیخ بهایی قائل شده و می‌گویند چون وی در محیطی سکونت داشته که سال‌ها تحت حکومت بنی‌امیه بوده مجبور به تقیه بوده است [۱۴] یا احتمال **تحریف** کتاب‌هایش را بدهیم؛ چنان‌که برخی نیز طبق شواهدی قائل شده‌اند که کتاب **فتوحات** وی دارای دو نسخه بوده که در دومی بسیاری از مطالب موجود در نسخه اول حذف و مطالب دیگری به آن افزوده شده است. نسخه خطی موجود به خط مؤلف همان نسخه دوم است و نسخه اول نیز به خط یکی از پیروان او که در زمان حیات مؤلف نوشته است، موجود می‌باشد. کثرت نسخ خطی هر چند انتساب **کتاب** را به ابن عربی قطعی می‌سازد؛ اما احتمال تحریف را نیز در آنها تقویت می‌کند، اگر آنچه شعرانی درباره کتاب **فتوحات** گفته است صحیح باشد، متعجب می‌شویم که چه مقدار از این مهم‌ترین کتاب ابن عربی، از آن اوست و چه مقدار از آن، منسوب به اوست.

← دیدگاه شعرانی

شعرانی می‌گوید: [۱۵] "هنگامی که درصدد تلخیص کتاب **فتوحات** برآمدم با عباراتی مواجه شدم که به گمانم با عقاید مسلم کافه مسلمین تعارض داشت. بنابراین پس از اندکی **شک** و تردید آنها را حذف کردم و روزی این مطالب را با شیخ شمس‌الدین (متوفای سال ۹۵۵ ه. ق) که نسخه‌ای از فتوحات را به خط خود نوشته و با نسخه مؤلف در فونیه مقابله کرده بود در میان گذاشتم، و پس از خواندن آن دریافتم که هیچ‌یک از عباراتی که حذف کرده بودم، در آن نسخه موجود نیست. شعرانی نقل می‌کند که برای وی مسلم گردید که نسخه‌های فتوحات که در زمان وی در مصر رواج داشت، شامل قسمت‌هایی می‌شد که به نام مؤلف جعل شده بود و در مورد کتاب فصوص و دیگر آثار وی نیز چنین کاری صورت گرفته بود.

منابعی برای مطالعه بیشتر

۱. کتاب **محمی‌الدین ابن عربی**، تألیف محسن جهانگیری، انتشارات دانشگاه تهران.

۲. **جست‌وجو در عرفان اسلامی**، تألیف داوود الهامی، انتشارات مکتب اسلام.

۳. **داوری‌های متضاد درباره ابن عربی**، تألیف داوود الهامی، انتشارات مکتب اسلام.

پانویس

- ↑ آشتیانی جلال‌الدین، شرح فصوص قیصری پیش‌گفتار، ص ۱۳، چاپ شرکت انتشارات علمی فرهنگی چاپ اول.
- ↑ ابن عربی، محمی‌الدین، الفتوحات المکیه، ج ۱، ص ۱۲۰، چاپ بیروت انتشارات دار صادر ۴ جلدی (عبارت در فتوحات ابن عربی... و أقرب الناس إلیه (ای الی خاتم الانبیا) علی بن ابی‌طالب و هو سر الأنبیاء أجمعین).
- ↑ فصل‌نامه فلسفی کلامی حزب الله مقاله شیعه بودن ابن عربی، سید مجدباقر خرازی، ص ۶۴، سال پنجم، شماره ۱۴ به نقل از کتاب مجالس شرح حال ابن عربی.
- ↑ شرح ابن ابی الحدید، ج ۱، ص ۲.
- ↑ ابن عربی، محمی‌الدین، الفتوحات المکیه، ج ۲، ص ۷۹، چاپ بیروت انتشارات دار صادر ۴ جلدی؛ عبارت ابن عربی این است (... هذا مما یدلک علی صحه خلافة ابی‌بکر صدیق).
- ↑ ابن عربی، محمی‌الدین، الفتوحات المکیه، ج ۳، ص ۳۷۲، چاپ بیروت انتشارات دار صادر ۴ جلدی؛ عبارت ابن عربی این است (... هذا مما یدلک علی صحه خلافة ابی‌بکر صدیق).
- ↑ ابن عربی، محمی‌الدین، الفتوحات المکیه، ج ۲، ص ۱۲۵، چاپ بیروت انتشارات دار صادر ۴ جلدی.
- ↑ ابن عربی، محمی‌الدین، الفتوحات المکیه، ج ۲، ص ۲۶۰، چاپ بیروت انتشارات دار صادر ۴ جلدی؛ اشعارش این است: فلیس بین ابی بکر و صاحبه *** اذا نظرت الی ما قلته رجل *** هذا الصحیح الذی دلت دلائله *** فی الکشف عند رجال الله اذ عملوا.
- ↑ ابن عربی، محمی‌الدین، الفتوحات المکیه، ج ۲، ص ۶، چاپ بیروت انتشارات دار صادر ۴ جلدی.
- ↑ مدرس وحید، احمد، شرح نهج البلاغه، ج ۲، ص ۲۲۷، ناشر مؤلف، چاپ اول.
- ↑ نوری، حسین، مستدرک الوسایل، ج ۳، ص ۲۲۲، چاپ قدیم.
- ↑ طباطبایی، مجدحسین، روح مجرد، ص ۴۳۶ پاورقی.
- ↑ طباطبایی، مجدحسین، روح مجرد، ص ۴۶.
- ↑ دایرة المعارف تشیع، ص ۲۴۷، ج ۱، چاپ بنیاد اسلامی طاهر چاپ اول بهمن ۶۶ ذیل واژه ابن عربی.
- ↑ م م شریف، تاریخ فلسفه در اسلام، ج ۱، ص ۵۶۴، انتشارات حکمت چاپ اول به نقل از شعرانی عبدالوهاب البیواقیت والجواهر، ص ۲ - ۱۳.

منبع

پایگاه اسلام کوئست.

رده‌های این صفحه : **عرفان اسلامی** | **عارفان**